

УДК: 347.778:37

Віктор Поліщук
Viktor Polishchuk

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ ЯК КАТЕГОРІЯ НАУКОВО-ОСВІТЯНСЬКОГО ПРОСТОРУ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

INTELLECTUAL PROPERTY AS CATEGORY OF SCIENTIFICALLY-ELUCIDATIVE SPACE OF MODERN UKRAINE

У статті обґрунтовано сутність поняття «інтелектуальна власність» як категорія науково-освітнянського простору. Проаналізовано дієвий вплив інтелектуальної власності на соціально-економічні й освітні процеси, які відбуваються в Україні. Звернено увагу на підготовку ВНЗ фахівців із питань інтелектуальної власності, оскільки вона є об'єктом самостійного наукового осмислення, самодостатньою специфічною категорією, що має внутрішні напрями наукових пошуків.

Ключові слова: категорія, система, проблеми, надбання, трактування, потенціал, освіта.

Розвиток сучасного наукового поліструктурного, історико-педагогічного знання, як свідчать проведені дослідження в області становлення вітчизняної педагогічної освіти, є неможливим без поглиблення і застосування інтелектуального потенціалу науки і науково-педагогічної новачії.

Слід відмітити, що з моменту проголошення у 1991 р. політичної і економічної незалежності України, зміцнення її суверенітету, Верховною Радою України, її Урядом був взятий курс на оновлення національної школи, в зв'язку з чим активізувалась робота по розробленню державних стандартів здійснення навчального процесу і докорінній перебудові змісту шкільної освіти та обґрунтування її концептуальних засад. Саме така постановка питання потребує нагального вирішення проблеми шкільної освіти, зокрема, як підкреслює педагог Т. Яценко, це стосується відбору художніх творів для текстового вивчення, визначення ефективних методів та прийомів їх опрацювання на уроці, оновлення науково-методичного забезпечення шкільного навчання відповідно до прогресивних вимог щодо змісту і методів навчання [7, с. 173-178].

Проблемам впровадження інноваційних підходів, розбудованих на нових концептуальних засадах національної освіти, які свідчать про підвищення інтелектуального рівня потенціалу науки, приділяють увагу ряд провідних вітчизняних і зарубіжних вчених: Б. Степанишин, Є. Пасічник, С. Поліщук, Н. Волошина, О. Бандура, Н. Паламарчук, О. Вишневський, Є. Ільїн, А. Ситченко, О. Мазуркевич і ряд інших. Саме такі праці, як: «Викладення української літератури в школі» (1995 р.), автором якої є Б. Степанишин; «Методика викладання української літератури» (2000 р.), автор – Є. Пасічник; «Наукові основи методики літератури» (2002 р.), автор – Н. Волошина; «Особливості розвитку методики навчання української літератури в період національного відродження» (2015 р.), автор – Т. Яценко; творчі доробки вчених: Ю. Бондаренко, В. Коваль, Г. Воронцова, Л. Глоби і ряду інших, свідчать про ефективність творчої діяльності.

На основі вище сказаного, можна зробити висновок про те, що будь-який прогрес суспільства неможливий без добре налагодженої системи освіти. Тобто, прогрес суспільства неможливий без відповідного рівня трьох складових: освіти, науки, культури. Світовий досвід переконує, що там, де глибоко усвідомлюють значення і роль цих трьох чинників для

суспільного розвитку і приділяють їм належну увагу, країна долучається до держав із високо-розвинутою економікою.

Не важко помітити, що всі країни, де переважають ринкові відносини, вирізняються високим рівнем освіти, науки і культури. Саме це зумовлює та визначає рівень цивілізованості того чи іншого суспільства. Вони ж є у переважній більшості саме результатом творчої діяльності людини, оскільки стан і освіти, і культури зумовлюється рівнем розвитку науки. Наукова діяльність – це, безсумнівно, творчий процес. І саме завдяки творчій діяльності досягаються позитивні зрушення у суспільстві.

Тобто, головним показником стабільного економічного розвитку може бути лише підвищення інтелектуального потенціалу науки і науково-технічної інновації, застосування яких суттєво впливає на обсяги та якість виробництва і споживання. Там, де належним чином сприяють інтелектуальній діяльності, досягається високий рівень добробуту народу, змінюються морально-етичні засади суспільства.

Світовий досвід свідчить: прогресу досягають там, де цінують інтелектуальну діяльність і вміло використовують її здобутки.

Україна мала і поки що має досить потужний інтелектуальний потенціал. На її рахунок багато досягнень світового рівня, які слід спрямовувати на користь нашого народу [9, с. 3].

Виходячи із вище сказаного, ми можемо підкреслити, що саме осмислення прогресивних теоретико-методичних ідей, продукованих вченими-педагогами в період розбудови національної школи і вітчизняної освіти суверенної України, сприяли вибору теми нашого дослідження.

Слід відмітити, що інтелектуальній діяльності, як рушійній силі прогресу, в тому числі і розвитку шкільництва, приділяють увагу ряд провідних вітчизняних вчених-педагогів: В. Боковиння, В. Васеленко, В. Іващенко, Ю. Кононенко, С. Корновенко, О. Кульбашна, О. Тараненко, С. Тараненко, С. Тростіна і інші.

Метою статі є розкриття розуміння сутності інтелектуальної власності і її впливу на науково-освітнянський рівень.

Ознайомлення з напрацюваннями таких сучасних науковців, як О. Орлюк, Г. Андрощук, Р. Еннан, Н. Резанова, В. Дроб'язко, О. Штефан, А. Дитц, С. Глов, Б. Прахов, Т. Васьковська, Ю. Капіца, В. Батова, О. Тверезенко, О. Сімсон та інших на сторінках часопису «Теорія і практика інтелектуальної власності» тільки у 2006-2011 рр. переконує в існуванні таких самодостатніх напрямів наукового пошуку у сфері інтелектуальної власності, як теорія та історія інтелектуальної власності, авторське право, засоби індивідуалізації, судова експертиза, договірні відносини тощо.

Вивчення та систематизація авторефератів дисертацій, захищених упродовж 1999-2009 рр., О. Германової, Є. Трекова, М. Довгань, Ю. Заніка, В. Крижної, Л. Топалової, О. Азарова, М. Дугова, Т. Івченко та інших авторів неспростовно засвідчують існування таких напрямів усередині «інтелектуальної власності», як авторське право, теорія та історія інтелектуальної власності, промислова власність, економіка інтелектуальної власності, нетрадиційні об'єкти інтелектуальної власності тощо.

Узагальнення тематичних рубрик Всеукраїнських та Міжнародних науково-практичних конференцій з інтелектуальної власності засвідчує, що основними науковими напрямками їхньої роботи є такі: методологія інтелектуальної власності, патентознавство, авторські права, охорона та захист об'єктів інтелектуальної власності, інноватика, судова експертиза, економіка інтелектуальної власності та інші [5, с. 22-23].

Вирішення проблем, які стоять перед інтелектуальною власністю і науковий підхід до застосування її надбань, дасть змогу підвищити науковий рівень сучасної освітньої системи. Одночасно слід відмітити, що у вітчизняній науково-педагогічній літературі не існує однозначного трактування поняття «інтелектуальна власність». Однак ми розділяємо думку тих учених, які стверджують про дуалістичне поняття «інтелектуальна власність». В основному інтелектуальну власність розуміють

і трактують, як економіко-правову категорію, яка захищає надбання і права її власника. Однак, повністю погодитись з таким розумінням інтелектуальної власності ми не можемо, оскільки воно не відображає всіх аспектів її діяльності. Інтелектуальна власність, як інститут, зробила в останні роки значний крок вперед у своєму розвитку, внаслідок чого з'явилися цілком нові параметри, що дають змогу стверджувати про її якісну трансформацію.

Виходячи із вище сказаного, особливого значення потребує дослідження інтелектуальної власності з позиції трактування і розгляду її як навчальної дисципліни і системи підготовки фахівців, тобто як категорії освітянського простору, а також з позиції специфічної системи знань. Що стосується першої частини постановки такого питання, то тут слід відмітити, що згідно з Указом Президента України «Про заходи щодо охорони інтелектуальної власності в Україні» від 27 квітня 2001 р., рішенням колегії Міністерства освіти і науки України «Про запровадження у навчальних закладах курсу з основ інтелектуальної власності та підготовку за державним замовленням фахівців з інтелектуальної власності» від 20 червня 2002 р., наказом Міністерства освіти і науки України № 811 від 20 жовтня 2004 р. передбачено викладання у вищих навчальних закладах III–IV рівнів акредитації, незалежно від їх підпорядкування і форми власності дисципліни «Інтелектуальна власність» для освітньо-кваліфікаційного рівня «спеціаліст», «магістр» [5, с. 20].

Крім цього, як стверджує вчений С. Корновенко, в Україні створено і функціонує цілісна система підготовки та перепідготовки фахівців із інтелектуальної власності. З 1996 р. функціонує Інститут інтелектуальної власності і права у формі ЗАТ «Інститут інтелектуальної власності і права», який у 2007 р. розпорядженням Кабінету Міністрів України № 863-Р перетворено на Державний вищий навчальний заклад «Державний інститут інтелектуальної власності», заснований на виконання спільного рішення Комісії з питань науки та освіти Верховної Ради України і Міністерства України з питань науки, техніки та промислової політики «Щодо створення національної системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців з питань охорони інтелектуальної власності». Інститут є структурною складовою національної системи охорони інтелектуальної власності, головним завданням якого є підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації фахівців у сфері інтелектуальної власності, а також установ, організацій і підприємств усіх форм власності. Діяльність інституту безпосередньо координується Державним департаментом інтелектуальної власності (з 8 квітня 2011 р. – Державна служба інтелектуальної власності України). Інститут має ліцензії Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України на право провадження освітньої діяльності, пов'язаної з наданням другої вищої освіти за спеціальністю «Інтелектуальна власність» на рівні кваліфікаційних вимог до підготовки спеціалістів та магістрів. Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20 жовтня 2011 року Державний Інститут Інтелектуальної власності (м. Київ) реорганізовано шляхом приєднання до Національного університету «Одеська юридична академія» у відокремлений структурний підрозділ [5, с. 20].

За даними П. Цибульова, станом на 1 січня 2007 року 16 вищих навчальних закладів України отримали ліцензії на право продовження освітньої діяльності, пов'язаної з підготовкою та перепідготовкою фахівців за спеціальністю «Інтелектуальна власність» освітньо-кваліфікаційних рівнів спеціаліста та магістра. Зокрема, спеціальні кафедри з інтелектуальної власності, які забезпечують підготовку фахівців у сфері інтелектуальної власності, функціонують у Національному університеті «Одеська юридична академія» (кафедра права інтелектуальної власності та корпоративного права), Міжгалузовому інституті післядипломної освіти НТУ «ХП» (кафедра інтелектуальної власності та інноватики), Тернопільському національному економічному університеті (кафедра інтелектуальної власності), Національній металургійній академії України (кафедра інтелектуальної власності), Черкаському національному університеті імені Богдана Хмельницького (кафедра інтелектуальної власності та цивільно-правових дисциплін), Київському національному університеті ім. Тараса Шевченка (кафедра

інтелектуальної власності), університеті КРОК (кафедра цивільно-правових дисциплін) та в інших вищих навчальних закладах України [5, с. 21].

Важливим і є те, що з 2006 року з 2006 р. діє державний галузевий стандарт вищої освіти України за спеціальністю 7.000002 «Інтелектуальна власність». Спеціальність «Інтелектуальна власність» занесено до Державного класифікатора професій (ДК 003-95 2419.2 «Професіонал з інтелектуальної власності»).

Відповідно до п. 6 Концепції розвитку державної системи правової охорони інтелектуальної власності на 2009–2014 рр., затвердженої рішенням Колегії Державного департаменту інтелектуальної власності (протокол від 11 березня 2009 р. № 11), особлива увага з боку держави відводиться підготовці спеціалістів з питань інтелектуальної власності, поширення знань, формуванню у суспільстві високого рівня культури й освіти у сфері інтелектуальної власності, удосконаленню науково-методичного забезпечення освітньої діяльності, охопленню навчанням у сфері інтелектуальної власності нових категорій населення, насамперед шкільної молоді старшого віку, створенню умов для підготовки й видання нових наукових розробок, книжок, в тому числі навчальних посібників у сфері інтелектуальної власності тощо [5, с. 21].

На основі вище викладеного, ми з впевненістю можемо заявити про те, що в Україні створено систему підготовки та перепідготовки фахівців із інтелектуальної власності. Запроваджено викладання навчальної дисципліни «Інтелектуальна власність» у вищих навчальних закладах. Таким чином в «інтелектуальній власності» рельєфно виокремився ще один аспект – навчальний. З упевненістю можна говорити про те, що «інтелектуальна власність» – це навчальна дисципліна, система підготовки фахівців, повноправна категорія освітянського простору України [5, с. 22].

Що стосується другої частини піднятої нами проблеми, то тут слід зазначити, що інтелектуальна власність в Україні розвивається як специфічна система знань. Специфічність її проявляється в тому, що як категорія сучасного наукового простору, вона охоплює ряд гуманітарних наук і дисциплін, а саме: історію, право, філософію, психологію та інші. Вона тісно переплітається з рядом таких наук: економічних, математичних, природничих, а також з багатьма іншими, які носять гуманітарний характер.

Дослідження і аналіз наукових праць фахівців з різних галузей знань: О. Святоцького, О. Бутнік-Сіверського, Ю. Капіци, В. Крижної, С. Чікіна, О. Чікіної, Л. Дулгаш, О. Орлюк, С. Ревуцького та інших авторів, переконливо свідчать про те, що всередині інтелектуальної власності, як категорії науки, сформувалися та функціонують спеціальні напрями. Публікації вищезгаданих вчених на сторінках журналу «Інтелектуальний капітал» дають підстави стверджувати про достатньо чітке виокремлення таких її напрямів, як інноватика, інтелектуальна економіка, патентознавство тощо. Викликають певний інтерес також праці сучасних науковців, таких як О. Орлюк, Г. Андрощук, Н. Резанова, В. Дроб'язко, О. Штефан, С. Глотова, Б. Прахова, Ю. Капіци, В. Ботова, О. Сімсон, О. Тверезенко та інших, які на сторінках часопису «Теорія і практика інтелектуальної власності» переконують в існуванні таких самодостатніх напрямів наукового пошуку у сфері інтелектуальної власності, як теорія та історія інтелектуальної власності, авторське право, засоби індивідуалізації, судова експертиза, договірні відносини тощо [5, с. 22].

Отже, вищенаведена інформація дозволяє аргументовано стверджувати, що «інтелектуальна власність» розвивається як самодостатня категорія сучасного наукового простору України, що має у своїй структурі розгалужену систему напрямів наукового пошуку. Науково-дослідним центром виступає Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності НАПН України. Окрім нього, як підтверджує тематика та географія науково-практичних конференцій з інтелектуальної власності, наукову продукцію виробляють фахівці вищих навчальних закладів України.

Отже, еволюція «інтелектуальної власності» наприкінці ХХ–на початку ХХІ ст. в Україні зумовила її якісну трансформацію. Це виявилось у тому, що «інтелектуальна власність»

впевнено увійшла у навчальний та науковий простір нашої держави. Створено розгалужену систему підготовки фахівців у сфері інтелектуальної власності, започатковано викладання цієї дисципліни у бакалавраті, магістратурі тощо. «Інтелектуальна власність» стала об'єктом самостійного наукового осмислення, сформувалася як самодостатня специфічна наукова категорія, що має внутрішні напрями наукових пошуків. Тому є всі підстави розширити спектр розуміння такого багатовимірного соціокультурного явища, яким є інтелектуальна власність. Окрім того, що вона є категорією права, економіки, вона ще є і категорією освіти та науки [5, с. 24].

Список використаних джерел

1. Конституція України (ст. 41 і 54) від 28.06.1996.
2. Кодекс законів про працю України (ст. 42, 91, 126) від 26.06.1971.
3. Закон України. Про інноваційну діяльність від 04.07.2002.
4. Цивільний кодекс України (Книга четверта «Право інтелектуальної власності», ст. 418-508, ст. 1107-1114) від 16.01.2003.
5. Боковня В.М. Інтелектуальна власність : Навчальний посібник / В.М. Боковня, В.І. Василенко, В.А. Іващенко, Ю.С. Кононенко, С.В. Корновенко та ін. – Черкаси : Чабенко Ю.А., 2014. – 452 с.
6. Бутнік-Сіверський О.Б. Економіка інтелектуальної власності : конспект лекцій / О.Б. Бутнік-Сіверський. – К. : ЗАТ «Інститут інтелектуальної власності і права», 2003. – 296 с.
7. Збірник наукових праць педагогічна освіта: теорія і практика / Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка; Інститут педагогіки НАПН України. – Вип. 19. – Ч. 2. – м. Кам'янець-Подільський, 2015. – С. 173-178.
8. Кононенко Ю. Вступ до інтелектуальної власності : Навчальний посібник / Ю. Кононенко, С. Корновенко. – Черкаси, 2012. – 148 с.
9. Поліщук В.С. Основи інтелектуальної власності: Навчально-методичний посібник (для студентів вищих навчальних закладів) / В.С. Поліщук, С.В. Пірожак. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, редакційно-видавничий відділ, 2012. – 144 с.
10. Право інтелектуальної власності : Академічний курс / За ред. О. Підпригори, О. Святоцького. – К., 2004.
11. Цибульов П. Основи інтелектуальної власності : навч. посіб. / П. Цибульов. – К. : ЗАТ «Інститут інтелектуальної власності і права», 2003. – 172 с.

The article deals with the substantiation of the essence of intellectual property as a category of scientific and educational space. Underline the importance of intellectual property in enhancing the educational level and potential of science. Attention of effective influence of intellectual property applies on socio-economic and educational processes that take place in Ukraine. Importance of preparation of Institution of higher education of specialists is underlined on questions intellectual property, as it became the object of independent scientific comprehension, formed as an all-sufficient specific category that has internal directions of scientific searches.

Focused attention on the need to upgrade the national schools and on the desirability of state standards implementation of the educational process; a radical overhaul of the content of school education and assessment of its conceptual foundations. Highlighted the role of factors of social development. Emphasizes the necessity of understanding the theoretical and methodological ideas, protezirovaniya scientists-pedagogues in the period of development of national schools and national education, and their relationship with intellectual property. The importance of intellectual property in solving the national school tasks during the development of the national education system. Suggests appropriate methods and techniques in conducting classes with students, and also to update scientific and methodological support of training in accordance with the requirements of higher education.

Key words: category, system, problems, acquisitions, interpretations, potential